

ПОКЛОНИЧКО ПУТОВАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ И ИСТОРИЈУ СВЕТЕ ГОРЕ, ГРЧКЕ И СРПСКИХ ЗЕМАЉА

Група америчких поклоника поријеклом из Калифорније, Колорада, државе Вашингтон и Флориде кренула је 24. јуна 2013. године авионом из САД-а да се сретну у Солуну (Грчка) и започну поклоничко путовање до манастира и светих мјеста у Грчкој, на Светој Гори, Србији, Косову и Метохији, Црној Гори и Херцеговини.

Поклоничко путовање је предводио Његово Преосвештенство Епископ Максим, а организовао отац Блашко Параклис, парох при храму Рођења Пресвете Богородице (Orange County). Четрнаест дана касније, 8. јула, поклоничко путовање је завршено, а ми, ходочасници, полетјели смо из Београда до својих одредишта пуних срца, прочишћеног ума, болних зглобова и кољена и помијешаних осјећања. Мислим да могу да кажем у име свих поклоника, а засигурно за себе, да је ово било најбоље поклоничко путовање од свих на која сам ишао. Наша очекивања су била велика, а ово путовање их је превазишло. Неко би могао рећи да се ништа не може поредити са путовањем у друштву Владике, кад се сва врата отварају и прилике пружају, и то је, свакако, био случај и са нашим путовањем. Али није само то у питању када је ријеч о овом путовању, јер ја сам и раније ишао на поклоничка путовања са владикама и ниједно се не може упоредити са овим. Као да је кроз молитве и благо архипастирско вођење од стране нашег Владике Максима посебна милост, благослов и Божије Провиђење бдјело над читавим нашим путовањем. Многи су благослови били, велики и мали, толико бројни да би их се могло навести. Богатство и свеукупно искуство овог поклоничког путовања не може се ријечима исказати и унапријед се извињавам вама са којима сам путовао што ће моје ријечи бити недостатне да изразе сву пуноћу и радост онога што се урезало у памћење. Ово поклоничко путовање

је било успјешно, јер је успјело у ономе што је и била намјера сваког од нас – да буде истинско ходочашће. Али, путовање у далеке земље, манастире, на света мјеста, чак и ако се назива „поклоничким“, не постаје по аутоматизму уистину поклоничко. У модерном свијету у којем живимо, у којем доминирају технологије стварања виртуалног свијета, преплављеном информацијама, ријечи губе своје значење, а нарочито оне из свијета религије, попут ријечи „поклоничко путовање“ и „заједница“. Да би се разумјело шта је то истинско поклоничко путовање, као и колико га је тешко остварити у савременом свијету, те зашто је наше поклоничко путовање тако предивно успјело, присјетимо се ријечи православног теолога Филипа Шерарда (Philip Sherrard), који је упознао Свету Гору уздуж и попречијено током више од тридесет година честих похођења и дугих боравака, и који је у свом чланку „Стазе Свете Горе“, објављеном 1977., примјетио да „поклоничко путовање не подразумијева само посјету некој светињи или светом мјесту. То је свјесно располућивање и одустајање од властитих навика удобног живота, рутине, сигурности и погодности“, када „поклоник креће у потрагу, како унутрашњу тако и спољашњу, која је, у промјенљивим степенима, трага за непознатим. У том смислу, он се уподобљава лику духовног тражитеља“.

Дакле, суштина поклоничког путовања је, на неки начин, цјелокупно хришћанско путовање али у једној збијеној и појачаној (интензивној) минијатури. Истинско поклоничко путовање представља свјесни раскид са животном рутином и почетак једног аскетског и посвећеног путовања ка опорављању онтолошког Центра, који је истовремено протолошки Почетак и есхатолошки Крај нашег бића у Христу. Оно је нека врста поунутрашњеног монаштва кроз спољашне туђиновање (*xeniteia* – туђиновње или поклоничко путовање). У *Љесџивици Божанској усхођења*, првих седам степеника (одрицање, беспристрашће, туђиновање, послушност, покајање, сјећање на смрт) представљају резиме хришћанског аскетског пута управо као што последњих седам степеника (безгневље, кротост, разборитост, тиховање, молитва, смиренумље и љубав) представљају узвишене плодове на крају овог пута. У *Поуци о њуђиновању* Свети Јован каже да је „*xeniteia* неповратно напуштање свега у нашем завичају да достигнемо циљ побожности“. Ова кратка и језгровита реченица изражава суштину поклоничког путовања. Са сваким напором уложеним да се пређу мукотрпни и понекад клизави степеници, који стоје не улазу у многа од светих мјеста која смо походили, са сваким исказаним поштовањем за свете и нетрулежне мошти Светаца, са сва-

ким сатом проведеним у молитви захвалности у древном манастиру, могло се видјети како ово туђиновање, ово изгнанство из свакодневности у потрази за вјечном садашњошћу Присуства Божијег, како почиње да дјелује у смислу духовног преображавања нас, поклоника, изнутра у сваком од нас појединачно и колективно, постепено, кроз наше заједничке борбе, стварајући у нама заједницу осјетљиву на дух мјеста и историју светости, заједницу привременог туђиновања пуну љубави, поклонице и аскете који се брину једни о другима у потрази за заједничким циљем – свјетлости (*луца* или *фос*) у Христу.

Започели смо одричући се, или остављајући за собом удобности дома, лагодност и потрошачке навике, све док нисмо почели да се учимо послушности поклоника и искусимо кроз зрак свјетлости који пробада срце попут копља, можда док се сагињемо да цјеливамо чело Светог Василија Острошког у његовој пећини (у Острогу), или у неком другом тајанственом тренутку, да искусимо просвјетљење милошћу (= *δραϊογαή*) која нас вуче ка покајању, сјећању на смрт и ка том радосном оплакивању истинске скрушености.

Кључ успјеха нашег поклоничког путовања, духовни љепак који га је држао на окупу и повезао сва наша искуства од Грчке до Србије, била је мудрост владике Максима, који се побринуо да наше путовање започнемо доживљајем Светог Григорија Паламе у Солуну и одмах након тога кренемо ка монашком светогорском искуству у Хиландару и Ормилији, на тај начин дубоко укорјењујући и утемељујући своје поклоништво у безвременом духовном центру цијелог Православља, Светој Гори, и припремајући се да откријемо Србију као неку врсту духовне домовине свих нас, без обзира на националност.

Грчки дио нашег путовања започео је даном у Солуну, гдје смо походили света мјеста, нарочито она која је Свети Григорије Палама посветио својим присуством и архипастирском службом. На крају дана у Солуну цијела група је аутобусом отпутовала у Уранополис, гдје смо преноћили у хотелу који су нам препоручили пријатељи Свете Горе. Имали смо величанствену вечеру на тераси тик поред мора. Сљедећег јутра, мушкарци су отишли да изваде своје *diamoniteria* (визе за улазак на Свету Гору) и ту, у канцеларији, су се срели са владиком Максимом и игуманом Хиландара, оцем Методијем. Мушкарци из групе су се укрцали на трајект за Свету Гору, гдје смо остали четири дана, а жене су нашим аутобусом отпутовале у манастир Ормилију, најсветогорскији од свих женских манастира, који је основао старац Емилијан, гдје су имале диван и благословен боравак.

За мушкарце, светогорски дио нашег поклоничког путовања започео је у Хиландару, гдје смо провели изузетан дан и ноћ у молитви, на службама, у посвећеном разговору са владиком Максимом и игуманом Методијем, а да не говорим о одличној храни (храна је у свим манастирима које смо походили била изузетно добра, здрава, обилна, медитеранска и монашка).

Не може се довољно нагласити важност манастира Хиландар за Србију. Византијски комонвелт, тј. Света Гора, показала је задивљујућу отпорност током више од хиљаду година свог постојања. Ако је туђиновање (*xeniteia*) витална димензија монаштва, онда је то у истој мјери и стабилност. Стабилност Хиландара током вијекова начинила је овај манастир уточиштем за многе побјегле од метежа овог свијета, али и мјесто гдје се блага могу сачувати. Данас, како су нам рекли хиландарски монаси, многа српска културна и духовна блага, под пријетњом рата, насиља, мржње, доспјела су у Хиландар на чување и заштиту. Хиландар је био први међу светогорским манастирима који је отворио музеј у склопу манастира, гдје се могу излагати многа од ових блага. Током нашег боравка, Хиландар је био препун српских поклоника, укључујући и бројне представнике групе чувара Христовог гроба (из Српске Крајине) који су били обучени у живописну традиционалну ношњу, са пушком кременачом задјенутом у појас.

Игуман Методије нас је провео кроз манастир и показао нам радове на рестаурацији, која још траје након катастрофалног пожара 2004. године. Осјетили смо страхопоштовање док смо стајали испред 800 година старе винове лозе, која је изникла из гроба Светог Сиомеона (Стефана Немање) и која још увијек рађа плодове.

Сљедећег јутра смо отишли у Ватопед, гдје смо провели ноћ од које највећи дио на величанственој вечерњој служби (=бденију), преплављени чаробним тоновима антифног појања ватопедских монаха, са врхунцем у Божанској Литургији и евхаристијском причешћивању. Прије одласка примио нас је преподобни игуман Јефрем и у надахнутом разговору смо, између осталог, сазнали и како се Света Гора бори са надирућом технологијом.

Онда смо кренули за Ивирон, гдје је владиком Максима и поклонике примио нико други до старац Василије лично – један од најзначајнијих светогорских игумана и духовника који је обновио монашки живот на Светој Гори током шездесетих и седамдесетих година и који је добар пријатељ владике Максима. Говорио нам је о Светом Исаку Сирину и Достојевском, и изрекао незаборавну мисао да је за

њега „Свети Исаак, који је посједовао неизмјерну милост /=*δλαϊογαίη*/, духом Достојевски, док је Достојевски- Свети Исаак у свијету“. Разговор се наставио у том смислу обасјавајући и проширујући ум и срца нас, поклоника.

Након што смо се зауставили у Кареји, административном центру Свете Горе, гдје је владика Максим требао да се пријави (као важан гост у Протат), отишли смо у Симонопетру, гдје смо провели последњу ноћ нашег боравка на Светој Гори. Током катастрофалног пожара крајем деветнаестог вијека Симонопетра је изгубила велики дио свог највећег блага, али све то надокнађује задивљујући изглед манастира, високо посађеног на стијену Светог Симона, десетинама метара директно изнад плавог Егејског мора, одакле се пружа невјероватан поглед, због којег смо захваљивали Богу за такву љепоту, као и несвакидашња виталност монашког живота у овом манастиру, који је својим животом и дјелом обновио старац Емилијан, бриљантна духовна комета, а његово дјело наставио садашњи игуман, отац Јелисеј.

Захваљујући томе што смо путовали са владиком Максимом и под његовим омофором, у сваком од манастира који смо походили на Светој Гори, били смо дочекани на привилегован начин, који је подразумијевао вријеме проведено са игуманима и старијим монасима сваког од манастира, заједнички ручак, обилазак манастирских имања, светих моштију, радова у манастирским баштама, маслињацима, виноградима и, у једном или два случаја попут Ватопеда, обиласке најмодернијих винарија. Подразумијева се да смо у сваком од манастира присуствовали јутрењима, вечерњим службама, архијерејским Литургијама у трајању од шест до осам сати, понекад и дуже. У сваком од манастира ми, поклоници, молили смо за своје парохије и узносили своје личне молитве. Највећа радост је била могућност да се причестимо у свим манастирима, јер смо путовали са својим Владиком и имали његов благослов да се причешћујемо. (На Светој Гори су веома строги по питању исповједања прије причешћивања).

Пребрзо је дошао крај нашем дијелу поклоничког путовања по Светј Гори и тешка срца смо се укрцали на трајект назад за Уранополис, гдје смо се састали са женама из наше групе, како бисмо кренули назад у Солун, а сљедећег јутра рано, отпутовали авионом за Београд, гдје ћемо започети српски дио нашег поклоничког путовања. На путу ка хотелу у Солуну наш аутобус је још једном свратио до Ормилије, јер је игуманија Никодими, која веома воли и поштује нашег владика Максима, инсистирала да и он сврати са свим америч-

ким поклоницима на ручак. Игуманија Никодими и сестре су нас дочекале на капији манастира са радосном звоњавом, а након уобичајене добродошлице са водом, слатким, кафом и ракијом, повеле су нас у обилазак манастира као и главне манастирске цркве са њеним величанственим фрескама. Почашћени смо били ручком, једним од најкуснијих који смо икад јели у манастиру – једноставан а отмјен, спремљен са љубављу и захвалности Господу. Током надахнутог разговора послје ручка, чије теме су се кретале од монашког „учешћа“ у заштити околине, интернета, до технологије и молитве, манастирски свештеник, јеромонах Серапион Симонопетритски, почастио нас је бројним анегдотама. Након кратког времена проведеног у књижари манастира, тешка срца смо се опростили од прелијепе Ормилије и кренули ка Србији.

Осим једног из наше групе, нико од нас никада прије није био у Србији или Црној Гори, тако да се, када је наш авион слетио у Београд, скоро могло опипати ишчекивање у нашим срцима. Хоће ли оно што нас чека испунити наша очекивања која смо имали кад смо први пут крочили на тло Србије? Без намјере да поредимо наша дубока и покајничка искуства са Свете Горе са оним што смо доживјели у Србији, ипак се мора рећи да се наше поклоничко путовање винуло у нове висине у Србији, Црној Гори и Херцеговини, можда дјелимично и због тога што смо се ми, поклоници, полако преображавали, кроз искушење строгости и откровења на нашем путовању, у све свјеснију и духовно осјетљивију заједницу Православних хришћанских поклоника, а и због тога што, како смо се удаљавали од београдске модерности ка селима, планинама и манастирима, све више смо почињали осјећати – или смо то само замишљали? – светост мјеста којима су ходили свеци, мјеста на којима су жртва, страдање, мучеништво, херојство насупрот угњетавања, вјера у Бога насупрот незамисливом непријатељству, свједочили кроз чуда која се памте и она која се још увијек јављају, чудесне обнове разрушених манастира и цркава, и вјечноприсутно чудо Васкрсења пројављено у животима светаца и нетрулежним моштима, које су нам оставили да им се клањамо, дивимо и созерцавамо. Ја могу рећи за себе, Американца нерспског поријекла, који је први пут посјетио Србију, да је без сумње за мене било огромно откриће сусретати се и разговарати са српским јерарсима, монасима, свештеницима, лаицима, доживјети љепоту њених планина и великодушност њених људи отвореног срца, а, изнад свега, чистоћу, племенитост и снагу њене православне традиције, посебице красоту српског монашког и литургијског насљеђа.

Уистину, ми поклоници о Србији можемо говорити користећи стихове јединственог црногорског пјесника и принца-владике, Петра Петровића Његоша, из његовог Горског вијенца: „Луча ће се вазда призирати/ на гробницу вашу освештену“.

Након што смо се смјестили у хотелу Палас у Београду, отац Блашко нас је прво одвео у огромни и импресивни саборни храм Светог Саве. Изграђен у стилу Свете Софије, па до Руског гробља, Калемегдана, гдје смо обишли цркву Свете Петке и пили воду са чудотворног врела, и одакле смо се дивили погледу на сједињење ријека Саве и Дунава. Дан смо завршили шетњом до Скадарлије, њених ресторана и трговина, уз предивну вечеру у башти, уз звуке традиционалне српске музике. Морам поменути да нам се овдје придружила и остала са нама до самог краја нашег поклоничког путовања пријатељица оца Блашка, Зорица Зец, новинар и аутор најмање четири романа. Зорица је пошла са нама да забиљежи искуства нас, Американаца, на нашем поклоничком путовању по Србији. Својом топлином, интелигенцијом, смислом за хумор, заразном радошћу и знањем свега о Србији, она је била диван додатак нашој групи и много допринијела томе да наше путовање по Србији буде тако добро као што је било.

Сљедеће јутро је обиљежено пријемом и фотографисањем са Патријархом Иринејем, обиласком Патријаршијског музеја Српске Православне Цркве, након чега смо кренули ка познатим манастирима Србије. Сат времена након што смо напустили Београд, зауставили смо се код таште оца Блашка, гдје смо упознали његову супругу Данијелу и њихово четворо дјеце и поново уживали у предивном и обилном српском ручку. Наставили смо пут зауставивши се прво у манастиру Раковица, мјесту гдје је сахрањен блаженопочивши Патријарх Павле, онда у цркви Светог Ђорђа на Опленцу гдје смо били опчињени љепотом мозаика и фрески. Одатле смо пошли у манастир Жичу, који ћемо увијек памтити по томе како је храбри члан наше групе Патриша Пауел пала и како су се за њу дивно побринуле монахиње, али ћемо га памтити и као манастир који је основао краљ Стефан Првовјенчани и изградио Свети Сава око 1207, гдје су крунисани српски краљеви, као и гдје је Свети Николај Велимировић хиротонисан 1919, да би 22 године касније био ухапшен од стране нациста. Такође вриједи поменути да сестре из Жиче имају посебну везу са монахињама из Ормилије.

Било је вријеме да кренемо ка дивном манастиру Студеници, којег је основао Стефан Немања 1190, гдје смо цјеливали мошти Светог Симеона, оца Светог Саве, као и мошти Светог Стефана, првог

српског краља, и Свете Анастасије, мајке Светог Саве. Црква посвећена Богородици, коју често називају мајком црквом свих српских храмова, је прелијепа базилика са једном куполом, изграђена од бијелог мермера у стилу који је складна комбинација византијског и романичког.

Наредног дана смо отпутовали на Косово и Метохију да обиђемо манастире Грачаницу, Дечане и Пећку Патријаршију. Долазак из Србије на Косово, сада засебну „државу“ већином Албанаца муслимана, био је отрежњујуће искуство за нас америчке поклонике. Било је то као одлазак из земље свјетлости у чудну земљу тешке таме и лажних трагова, имитација западне културе. Загађење се видјело свуда, нарочито у ријекама и потоцима. Бивша српска гробља су оскрнављена и уништена, а видјели смо и много спаљених и оштећених кућа. Иронија је да они тамо воле Американце. Видјели смо чак и велики кип слободе на крову једног хотела. Рекли су нам да је ту и велики кип бившег предсједника Била Клинтона. Сваки даљњи коментар је сувушан!

Прво смо обишли манастр Грачаницу који је основао српски краљ Стефан Милутин 1315, и данас је то женски манастир. Неколико пута је тешко оштећен током ратова са Турцима, али упркос томе фреске у главној цркви су оригиналне и запањујуће. На веома високим зидовима цркве посвећене Пресветој Богородици налази се пет слојева фресака а укупно има преко 4 000 фресака, како нам је рекла сестра која нам је показала цркву. Фреске на којима је приказан живот и чуда Христова су изузетног квалитета. Теме фресака у нартексу укључују читаву династију Немањића, први пут икада насликану, осниваче – краља Милутина и краљицу Симониду, као и краља као монаха и његову мајку као монахињу. У нартексу се налази и импресивна слика Последњег суда. Речено нам је да тренутно 10 монахиња живи у манастиру. Манастир Грачаница је сада сједиште Епископа рашко-призренског г. Теодосија. Манастиру је одређен статус споменика културе од изузетног значаја и човјек може само да се моли да ће овај статус помоћи да се заштити манастир и нерпоцјењива блага која се у њему чувају.

Пропутовали смо Косово и Метохију да бисмо дошли до два највећа манастира у цијелој Србији, смјештена на западу и окружена непријатељским морем муслиманских Албанаца – манастир Дечани и Пећка Патријаршија. Како су то само предивни манастири, истинске оазе свјетлости у земљи таме! Наравно да смо ми већ чули о Дечанима и о борби овог манастира за опстанак током балканских ра-

това 1990-их, али бити у Дечанима је био један истински дубок доживљај. Манастир је смјештен између планина /у питомој Метохији/, као сјани драгуљ небескога града. Планине га наткриљују, кроз њега тече чиста, предивна ријека, ту су бујни вртови, прелијепо цвијеће, виногради (имају одличну винарију у којој праве висококвалитетна црна и бијела вина и шљивовицу којом послуже поклонике).

Упознали смо познатог оца Саву, који је прије петнаест година редовно обавјештавао свијет о актуелним дешавањима на Косову и Метохији, током ратова и рушилачког периода након рата (150 православних цркава је срушено), а који је сада игуман манастира. Он је млађи човјек, четрдесетих година, велике енергије и културе и савршено говори енглески. Рекао нам је да су од краја рата Дечани били нападнути четири пута, задњи пут 2007. г., када је неки Албанац испалио ракете из ручног бацача на манастир.

Манастир Пећке Патријаршије је једнако лијеп и традиционално га зову Пећка Патријаршија, јер је ту устоличен први српски Патријарх и сви остали послје њега. Код оба манастира стационирани су војници УН-а, обично Италијани, како би спријечили даље нападе – ово је била отрежњујућа мисао о томе шта све тиња испод површине тренутног мира. У Пећкој Патријаршији цјеливали смо чудотворну икону Мајке Божије /Пећске/, за коју се традиционално вјерује да ју је насликао Свети Лука, а из Јерусалима донио Свети Сава, као и мошти Светих Архијереја, наслѣдника Светог Саве, /Светог Саве II и III/ и Светог Никодима, српског Архиепископа, Светог Данила, Св. Јоаникија, првог српског Патријарха, и мошти Мученика /Петозарних/ из раног Хришћанства. Такође смо упознали и надахнуто разговарали са Епископом липљанским г. Јованом, енергичним јерархом, пуним снаге, и занимљиве личности.

Наредног јутра смо ми, поклонници, кренули на дугу вожњу аутобусом за Црну Гору, ка манастиру Острог, дому великог Божијег Чудотворца, Светог Василија Острошког. У срцима својим потајно смо осјећали да ће ово бити врхунац – у буквалном и пренесеном значењу – нашег поклоничког путовања, и да ће се тамо догодити нешто посебно. Прије Острога, зауставили смо се у манастиру Морачи, у којем су иконе и фреске из 13. вијека. Међу најзначајнијима је циклус приказа живота Пророка Илије, међу којима је ремек-дјело фреска /12. вијек/ која приказује Пророка у стању размишљања док га храни гавран.

Под Острог смо стигли кад је пао мрак, вечерали и преспавали у конаку. Рано ујутро смо се сакупили испред конака прије кретања стрмим стазама ка Горњем манастиру, гдје је отац Блашко требало да

саслужује на Светој Литургији у малој цркви, у пећини, високо горе у стијени, гдје почивају мошти Светог Василија. Стигавши до Горњег манастира обесхрабрили смо се угледавши дуг ред поклоника како се протеже од пећине па све доле, до паркинга. Стали смо, послушно, на крај реда када је, изненада, један монах позвао нас америчке поклонике да прођемо напријед и одвео нас право у пећину, па у малу цркву у пећини, у коју није могло стати више од 10 – 12 људи, гдје је служена Литургија. Пола наше групе је ушло у црквицу да присуствује дијелу Литургије, а након њих и друга половина. По завршетку Литургије били смо први који су цјеливали мошти Светог Василија. За нас је то био дирљив, свети тренутак части која нам је пружена, кад смо примили велики благослов и уздигле се наше душе. Изашли смо из пећине хвалећи и славећи Бога.

Из Острога смо отишли у манастир Дајбабе, гдје смо цјеливали мошти Светог Симеона Дајабског, који је током свог монашког боравка под Острогом имао виђења по милости /=благодати/ Божијој и слиједећи једно од тих виђења дошао је у Дајбабе да сагради манастир у пећини коју је ту нашао и да у њој живи све до своје смрти, априла 1941. године. Он је имао виђење страхаота рата који је предстојао, у којем се брат против брата бори, и молио се Богу да га узме да не би свједок био таквим братоубиствима. Умро је само неколико дана прије него је избио рат у том подручју. Прије његове смрти у посјети му је био о. Јустин Поповић, и сам недавно канонизован од стране Цркве на исти дан кад и Св. Симеон. У овом манастиру је духовност била веома јако изражена.

Онда смо отишли у манастир Светог Петра Цетињског, гдје смо цјеливали руку Светог Јована Крститеља и мошти Светог Петра. После тога примио нас је Митрополит Амфилохије, који нам је надахнуто говорио о Светом Петру Цетињском и о Цркви у Србији /и Црној Гори/, њеним борбама (ријечи које је рекао у узбуђењу: „Шта је Србија без Дечана? Шта је Србија без Пећке Патријаршије“, – оставиле су дубок утисак на нас). Након што нам је говорио о великом црногорском пјеснику Његошу, поклонио је оцу Блашку предивно издање његовог ремек-дјела *Горској вијенца* које је о. Блашко примио у име владике Максима и Епархије западно-америчке. Затим нас је Митрополит одушевио отпјевавши једну српску пјесму и пратећи се на гулама, једножичаној српској лири!

Након ове предивне посјете кренули смо за Херцеговину, у Требиње, у хотел Леотар, у којем смо провели последња два дана нашег поклоничког путовања. У Требињу је наша прва посјета била мана-

стиру Тврдош, првобитном манастиру владике Максима. Манастир је диван, пун је цвијећа и држи одличну винарију. Упознали смо Владика Атанасија, духовника нашег владике Максима, а који је сам духовно чадо Светог Јустина Поповића. Његово лице је запањујуће избраздано и на њему као да се виде сви успјеси и трагедије Србије; његов хумор је вицкаст и одушевио нас је многим причама о његовим посјетама Америци. Послије смо се попели на брдо до манастира Нова Грачаница, чију је цркву изградио богати амерички бизнисмен српског поријекла у којој је сахрањен славни пјесник Јован Дучић. Такође смо посјетили и манастир Светог Петра и Павла, након чега смо отишли у један ресторан на брду, гдје смо имали раскошну херцеговачку вечеру у присуству двојице владика – владике Максима и владике Григорија – и неколико свештеника. Након јела, пјевале су се српске и америчке пјесме.

Последњи дан нашег боравка у Херцеговини био је дан Светог Јована Крститеља, по јулијанском календару, па смо из хотела отишли пјешке у малу цркву посвећену овом Светитељу да прославимо љетну славу, прво на Архијерерској Литургији – служили су владика Григорије, владика Максим и владика Атанасије – након чега су нас увели у оближњи објект који се убрзо напунио мушкарцима и женама у славском расположењу, гдје су нас почастили богатом и укусном храном, вином и пјесмом. Био је то уистину величанствен и пригодан завршетак нашег дводневног боравка у Херцеговини и врхунац нашег поклоничког путовања.

Након тога смо се укрцали у наш мали аутобус и кренули за Београд, последњи пут вечерали са нашим владиком Максимом и поздравили се.

Током овог нашег заједничког духовног путовања промијенио се однос између нас девет поклоника – на почетку странци једни другима, постали смо пријатељи, зближили се у љубави једних за друге. Богато смо били благословени свиме што смо видјели, учинили и осјетили током нашег ходочашћа, а ипак су сви дани били испуњени смијехом, уживањем и шалама. Да ли ћемо се икада поново срести у Божијим је рукама, али кроз ово незаборавно заједничко искуство међу нама се створила нераскидива веза пријатељства и љубави.

Немогуће је сажети ово изузетно поклоничко путовање ријечима dostatним да изразе наше појединачно и заједничко искуство. Нека довољно буде да поновим оно што сам рекао на почетку – Провиђењем Божијим, било је то истинско ходочашће за нас све. Сви смо били неизрециво благословени на много начина. Нарочито је наше

заједничко искуство Србије, кроз њене манастире, светиње, свеце, мошти, света мјеста, као и свеукупно присуство њеног православног наслеђа, свједочило о тајанственој и изузетној улози коју је Србија имала у историји светог Православља и у историји свијета. Ово говорим као Американац, рођен и одрастао у Америци, који воли своју земљу, али који је исто тако свјестан да долази из пост-пост-модерног друштва заокупљеног собом, у којем многи не знају, потпуно су лоше информисани или их се уопште не тиче историја и реалност Балкана, и којима би ови записи вјероватно били неразумљиви или би их довели у заблуду.

Очима које ми је отворило Свето Православље, могао сам да назмрем нешто од скривене величине Србије. Србија није велика просто зато што је држава Срба. Довољно је прочитати пророчке ријечи Св. Николаја и Св. Јустина упућене свом народу па да по том питању нестане сва наша надобудност. Србија је велика зато што је Православна, величанствено и непобједиво Православна. Србија је величином веома мала земља, али што сам дуже боравио у њој, све већа ми је Србија изгледала у њеном крајњем значењу, историјски, духовно и судбински за цијело Православље, чак и за Западну цивилизацију какву познајемо. Најважнија ствар коју ћу понијети са овог поклоничког путовања Србијом је далеко дубљи осјећај тога шта значи бити православни хришћанин у данашњем свијету у коме живимо. Наше поклоничко путовање је нама, поклонцима, дало могућност да барем разумијемо, макар и само донекле, ријечи Св. Јустина Поповића из његовог увода за *Молијтве на језеру Св. Николаја*:

„Прошири молитвом душу своју, и удуби, и заплакаћеш над тајном света горко и тешко. Омолитви срце своје, и душу и ум, и они ће постати непресушна врела суза всјих и всја. [...] Молитва проширива границе човека до Свечовека; чини човека осетљивим за све болове и грехе; чини човека способним да плаче оком свих уплаканих и тугује тугом свих тужних. Кроз дивне молитве нашег псалмопевца [Св. Николаја] струји душа Свечовека. Границе времена и простора ишчезавају; молитве одишу васељенском душом: говори нероб времена и простора, не човек, већ Свечовек“.

Забилежио Винсент Роси (Vincent Rossi) у знак захвалности владици Максиму за приуштено благословено и пуно милости / =благодати/ поклоничко путовање.

18. јул 2013. године

*Са енглеској џревела
Љерка Јефџић*